

Lye i Time på Jæren i Sørvest-Norge – et glemt sentralsted fra eldre jernalder

BJØRN MYHRE

Myhre, Bjørn 2007: Lye in Time at Jæren in Southwest Norway – a forgotten Central Place from the Roman and Migration Periods. www.jenny-rita.org, Stavanger, Norway.

In 1969-1970 Jenny-Rita Næss lead the excavation of a group of burial monuments at Lye in Time at Jæren. I was inspired by some of the special objects that were found, to make a broader study of the archaeological material coming from this farm and its neighbourhood, and I have come to the conclusion that this part of Jæren was a central place in the county of Rogaland during the Late Roman and Migration Periods.

In 1915 Magnus Olsen made an interpretation of the place name Lye and suggested that its meaning was a place where things were held under the protection of gods, especially Freia/Frey, Njord and Ull since they appear as part of place names of neighbouring farms. His interpretation has not been much discussed since then. It has been my intention with this article to see if the archaeological material can support his theory that Lye was a religious and political centre.

Since Lye was the vicarage of Time parish until the 1950ies recent agricultural investments have not been so intensive as on other farms at Jæren, and much of the prehistoric and historical landscape is still preserved, also a number of large burial mounds and a longhouse that is nearly 60 m in length. None of these monuments have been excavated, but most of them are of Iron Age types.

The nearest farm is called Vestly, and both the place name and the landscape indicate that Lye/Vestly should be considered as one original farm. From Vestly come a number of special grave finds from the Roman and Migration Periods, including also imported objects from the Continent like bronze vessels and glass beakers. Among these finds is an especially well equipped chieftain's grave from early 6th century AD, also with a complete set of tools for a smith working on precious metals.

Lye/Vestly is situated at the border zone between the rich agricultural landscape of lowland Jæren and the eastern highlands, close to an old pathway leading from the inland to the sea. The nearest farm is Time; a church site since the Medieval Period. These farms are lying close to the upper part of the river Hå, one of the main rivers of Jæren. It reaches the sea 13 km further to the west, where some of the largest historical farms of the area are situated, f.i. Obrestad, Hå, Njærheim, Nærland and Haugland, and where rich finds from the Iron Age have been found.

Many burial mounds, as well as especially large house grounds and complete farm sites, from the Roman and Migration Periods are still preserved close to the Lye/Vestly farms and near the mouth of the river Hå. It has obviously been a densely populated area. Only 4 km east of Lye is Håvodl, one of the so-called ring-formed house sites from the Roman Period, situated. It has been suggested that these sites were meeting places where people met for juridical or religious purposes, or they may be even have been garrisons for the chieftains' warriors.

The largest gold hoard from the Roman and Migration Periods found in Norway come from Oma, 2 km south of Lye. 626 grams of gold, in the shape of rings and rods, was in 1896 found in a stone fence surrounding a group of Iron Age houses. It is tempting to see this depot in connection with the smith's grave from Vestly, indicating a local workshop for a gold smith. A gold imitation of a Roman medallion found at Mauland (for the emperor Valens, 375-378 AD) may have been made at this workshop for a local chieftain. So may even some of the gold bracteates found near Lye/Vestly. It has long been accepted that some types of brooches and local variants of Style I were made at Jæren.

From Lye and Haugland come two of the three Scandinavian wrist clasps that are clearly imitating the fastening technique of the English clasps, indicating a local production. It has even been suggested that the two glass beakers from Nærland and Rimestad were locally made. During the excavation in 1969-1970 at Lye indications of an iron smithy from the Iron Age was found, and it is suggested that iron from excavated iron ovens at neighbouring farms were brought to Lye for further processing. The indication of workshops and production sites fits well with recent finds from other central places in Scandinavia.

The river Hå is running from the highlands to the coast at Hå/Nærland/Njærheim is connecting the central area of Lye/Vestly and that near the river mouth where it was a harbour. From Lye pathways led to the inland to areas with iron production, pastures and hunting grounds, and from the central area at the coast contacts were established with neighbouring centres along the coast and across the North Sea.

Bjørn Myhre, Arkeologisk museum i Stavanger, P.O. Box 478, N-4002 Stavanger, Norway. Telephone (+47) 51846077, mobile (+47) 90086094, e-mail bmy@ark.museum.no.

Key words: Roman and Migration Periods, Production Sites, Political and Religious centres, Central places

I 1969-70 ledet Jenny-Rita en utgravning av en liten gruppe gravminner fra eldre jernalder på gården Lye i Time kommune på Jæren, og hun skrev en kort melding om undersøkelsen i *Fra haug ok heidni 1969*. De enkle gravfunnene som den gang kom for dagen, er merkelig nok de eneste vi har bevart fra denne gården som sannsynligvis har vært et sentralt sted på Jæren i romertid og folkevandringstid. Denne påstanden bygges dels på den store samlingen av store gravhauger som fortsatt ligger inntakt, dels på enkelte gjenstander og fornminners spesielle karakter, og ikke minst på de mange rike funnene fra romertid og folkevandringstid fra nabogårdene. Også tolkningen av gårdsnavnet Lye tyder på at dette har vært et viktig samlingssted i jernalderen. For meg har Lye en spesiell betydning siden det sentrale bruket på gården har tilhørt nære slektninger siden 1950-tallet, og jeg har gjennom mange besøk hatt anledning til å studere sporene etter tidlig bebyggelse på stedet.

Utgravningen i 1969-1970

En ny veitrase mellom Bryne og Ålgård kom til å berøre en samling fornminner mellom prestegårdstunet og bruket Lyevolden, og Stavanger Museum under ledelse av Jenny-Rita Næss, Ottar M. Osaland og Hallstein Hansen foretok en arkeologisk undersøkelse her i 1969-1970. Det gjaldt fornminneområde 6a-d som ifølge Helliesens beskrivelse fra 1911 besto av en stor rundhaug som var 21 m i tverrmål og 2 m høy, to langhauger med lengder på 25 og 27 m og tre små firkantete tufter (1912:6-7). Den nye kartleggingen viste at det fantes tre langhauger hvorav to var blitt ødelagt av den nye veien. Den tredje langhaugen ble utgravd sammen med noen av de såkalte tuftene som imidlertid viste seg å være syv eller åtte enkle gravanlegg (fnr. 6d1-6d4, 6e, 6f og 6g. Se skisse fig. 1, 4 og 5).

Den sentrale delen av langhaugen var omrotet. Mellom to større steiner som kanskje har tilhørt en gravkiste, ble det funnet en samling gjenstander, blant annet en stor og tre mindre bøylespenner av bronse sammen med fragmenter av to små bøylespenner av jern (S 9510). Her fantes også ti dobbelkoniske perler av lyst grønt glass, et lite spinnehjul av bronse med rester av selve tenen bevart i hullet, et sjeldent hektespennepar av bronse og oddpartiet av et sverd eller en stor enegget kniv av jern (fig. 2 og 3). Spredt i haugen ble det også funnet et stort antall skår av uornerte leirkar, og rester av en blestergrop som er eldre enn gravanlegget. De fleste gjenstandene tyder på at det dreier seg om en ødelagt kvinnegrav fra folkevandringstid, og spesielt den største bøylespenna viser at en datering til omkring 500 e.Kr. er mest rimelig (Hines 1993a:39). Restene av sverdet eller kniven kan antyde at det også har vært en mannsgrav i haugen, dersom det da ikke dreier seg om et vevsverd (Næss 1969a:262-263, 1969b:95-99).

De to enkle gravmarkeringene 6d1 og 6e inneholdt svært få gjenstander (fig. 4). Begge var avgrenset av en fotkjede av fint lagte stein. 6e hadde en rund form og var ca 3 m i tverrmål. I sentrum var det et avgrenset lite rom der det lå en mosaikkperle av glass sammen med noen få leirkarskår og ubestemmelige jernfragmenter (S 9509) (Næss 1969a:264, 1969b:95). 6d1 var rektangulær, 5 m lang og 3 m bred. I sentrum var det nedskåret et ovalt gravrom som var 2 m langt, 0,85-1 m bredt og 0,6 m dypt. Her fantes fragmenter av 26 jernnagler med bevarte trerester, en liten ubestemmelig jerngjenstand, ni skår av uornert leirkar, samt noen slaggbiter og litt trekull (S 9511). I gravrommet har det sannsynligvis stått en enkel trekiste eller det har vært dekket av en trekonstruksjon (Næss 1969a:266, 1969b:99-100, Osaland 1969).

I den rektangulære gravmarkeringen har det sannsynligvis vært en ubrent grav, mens det lille gravrommet i den runde steinleggingen kan tyde på at det her har vært en enkel branngrav, selv om det ikke ble funnet brente bein og trekull. Dette er en type gravmarkeringer som er lite undersøkt i Rogaland. Jenny-Rita Næss sammenlikner den rektangulære med liknende undersøkte graver i Øst-Norge og antyder at den kan være fra førromersk jernalder (1969a:266).

Gravanlegg 6d2 var delvis skadet, men har antakelig vært en firsidig lav steinlegning med ca 6 m lange sider. I nordre del ble det avdekket en ubrent begravelse fra yngre jernalder med bl.a. fragmenter av sverd, skjoldbule, pilespiss og kleberkar sammen med et stort antall nagler av jern som antyder at den døde var gravlagt i en trekiste. Spredt i anlegget lå en mengde uornerte leirkarskår, en del slag og leirklining (S 9714). Disse funnene ble antatt å tilhøre en eldre fase. Sentrum av steinlegningen ble

ikke undersøkt, men det er påvist spor etter en nedgravning som kan inneholde en primærgrav slik som i gravanlegg 6d1. Leirkarskårene kan ha tilhørt primærgrava, eller helst en tidlig boplass (Hansen & Johnsen 1970).

Gravanlegg 6f var en firsidig lav steinlegning som var ca 3 x 2 m stor. En enkelt utstyrt branngrav fra eldre jernalder lå i nordre del (S 9716a-k), mens et funnområde med brente bein i østre del kan enten ha tilhørt samme grav eller utgjør en separat branngrav (S 9716 n-ax). Også her var det leirkarskår fra et eldre kulturlag under steinlegningen.

Mellom de lave steinlegningene fantes også en enkelt utstyrt, ubrent begravelse fra eldre jernalder (S 9718), og i flere prøveruter kom det for dagen et stort antall leirkarskår som har tilhørt et eldre aktivitetsområde (S 9717).

Det er verdt å merke seg at det under langhaugen ble funnet en 1,6 m vid grop med hellelagt bunn og foret med leire. Den inneholdt skjørbrent stein og slagg. Slagg og brent leire ble også funnet spredt i haugfyllen. Utgraver antydte at dette var spor etter jernutvinning før haugen ble bygd i folkevandringstid (Næss 1969b:99). Fire slaggklumper ble dessuten funnet i gravrommet i den firsidige gravmarkeringen 6d1, i steinlegningen 6d2 og i prøverutene mellom gravene. En ny vurdering av slaggbitene gjør det sannsynlig at det ikke dreier seg om slagg fra en jernutvinningsovn, men det er trolig smislagg som forteller om tidlig smedarbeid på stedet. De mange leirkarskårene som lå spredt i hele utgravningsområdet kan muligens knyttes til denne aktiviteten.

Funn, fornminner og andre spor etter eldre gårdsstruktur på Lye

Siden hovedbruket på Lye var prestegård helt fram til 1950-tallet, har nydyrkingen ikke vært så omfattende her som på mange andre jærgårder, og et stort antall fornminner har fått ligge urørt på terrasseflaten omkring gårdsbebyggelsen. Den første kartlegging av fornminner som ble utført av konservator Tor Helliesen i 1911, teller 14 funnummer. De fleste av disse er fortsatt bevart, og de utgjør et usedvanlig høyt antall store rundhauger og langhauger (se kart fig. 5). Fire rundhauger er over 20 m i tverrmål (fnr. 1b, 4, 5a, 6a og fire langhauger har en lengde på mer enn 25 m, hvorav den største er hele 53,5 m lang (fnr. 5b, 5c, 6b, 11). Ingen av disse store fornminnene er undersøkt av arkeologer, og den eneste bevarte opplysningen om et gravfunn fra Lye omtaler et tapt sverd og en gullring som i 1861 skal ha blitt funnet i et gravkammer i en haug som ikke er identifisert (Helliesen 1912:5).

Flere andre fornminner viser at Lye har vært en storgård. På Lyevodl ca 500 m nord for hovedtunet ligger en hustuft av eldre jernalderkarakter som er hele 63 m lang og 6 m brei (fnr. 9) (Note 1). Ved nordre ende av tufta befinner det seg en 24 m lang og 11,5 m brei sekskantet steinsetning laget av store, reiste steiner som er plassert med jevne mellomrom. Et spesielt fornminne er også den såkalte Tinghaugen eller Tingvollen som har form som en rund, flat forhøyning, og som er avgrenset av en fotkjede av steiner som er plassert med kort innbyrdes avstand (fnr. 1b). Den er 25 m i tverrmål og $\frac{3}{4}$ m høy, og det har vært diskutert om dette egentlig er bunnlaget av en rundhaug eller om den kan knyttes til tradisjonen om et tingsted på Lye (fig.10) (Løwold 1888, Dahl 1936, Taksdal 1988, Bukkemoen 2006:89-92).

Den historiske gårdens struktur er enda godt synlig på Lye. Tunet har trolig ligget der hvor prestegårdens hus fortsatt befinner seg. Herfra førte et langt trede (fegate) ut mot øst, og det munnet ut i utmark omtrent der den møter den moderne riksveien mellom Bryne og Ålgård (fig. 6). Tunet ligger sentralt på en terrasseflate som strekker seg i nord-sør retning fra våtlendt mark i sør til Lyevodl i nord, og store deler av flaten har utgjort den historiske gårdens gamleåker. Det kan vi blant annet slutte oss til fordi en 2-3 m høy, sammenhengende rein avgrenser åkeren mot vest. I et snitt gjennom reina som ble gravd med gravemaskin, var det mulig å se at den ytre delen lå på myrjord, sannsynligvis fordi åkerreina gradvis er blitt forskjøvet utover som følge av jordbearbeiding. Reinas høyde forteller i seg selv om lang tids åkerbruk. Flere av steingjerdene som avgrenset prestegårdens firsidige jorder, ligger godt innenfor reinkanten, noe som viser at åkerreina var bygd opp lenge før gårdens åkersystem fra sein historisk tid. Det er derfor god grunn til å anta at reinas eldste fase i det minste går tilbake til tidlig middelalder, kanskje også til eldre jernalder (Note 2).

Gravhaugene samler seg i to grupper, dels omkring prestegårdstunet, dels omkring husene på bruket Lyevodl. Ved hovedtunet er det kartlagt flere gardfar og samlinger med rydningsrøysen, og under jordarbeid er det oppdaget steinmurer som sannsynligvis utgjør veggmurene i langhus. Det er derfor stor sannsynlighet for at det her har ligget et gårdstun også i jernalderen. Som nevnt ligger det en 63 m lang hustuft av eldre jernalders karakter på Lyevodl, en klar indikasjon på det også her befant seg et gårdstun på den tida. Siden det er sammenhengende opplendt jord mellom prestegårdstunet og Lyevodl, er det mest sannsynlig at de to tunene fra eldre jernalder har tilhørt et gårdsanlegg av den sammensatte typen (Myhre 1974: fig.1-2, 2002:122-123). Både hustuftas lengde og de to samlingene av storhauger viser at begge gårdstun har tilhørt det øverste sosiale sjikt på Jæren i romertid og folkevandringstid.

Funn, fornminner og andre spor etter eldre gårdsstruktur på Vestly

Også på Vestly har det ligget et stort antall gravminner (Helliesen 1912 nevner 26 funnummer) (fig. 5). Fem av disse er mellom 15 og 20 m i tverrmål (fnr. 8, 11, 14, 20, 22). Et sjelden antall rike gravfunn fra jernalderen er bevart fra disse fornminnene, bl.a. en bronsesil fra midtre del av romertid som kommer fra haug 10 (S 1053) og en gullbrakteat av type A, et sverd og fragmenter av et glassbeger med pålagte tråder fra 5. århundre fra haug 25 (B 1849-50, muligens også B 4053). Dessuten er to eller flere rikt utrustete kvinnegraver fra folkevandringstid funnet i en ukjent haug (B 2528-54), og en mannsgrav med fullt våpensett fra omkring år 1000 e.Kr. kommer fra haug 26 (S 2589).

Under utgravning av gravhaug 14 i 1960 framkom den rikt utrustete mannsgraven med våpen og gullsmidverktøy samt en gullfingerring, en Vestlandskjel og et fasettslipt glassbeger med pålagt gullblikk som er ornert i Stil I (fig. 11 og 18) (S 8635) (Møllerop 1961, Müller-Wille 1977:Abb. 21, Kristoffersen 2000:308, Hauken 2005:82, Magnus 2006). Gravkammerets plassering tyder på det dreier det seg om en sekundærgrav i haugen. Omkring 1885 hadde grunneieren kommet ned på et annet gravkammer i haugens sentrum der det bare ble funnet knokkelrester (Helliesen 1912:4).

Nær gamletunet på Vestly er det kartlagt to parallelle hustufter som er henholdsvis 14 og 17 m lange, og som forteller om bosetning her i jernalder eller middelalder. Et vitnemål om den forhistoriske bosetningens utstrekning på Vestly er også den vidstrakte utbredelsen av gammel åkermark med gravhauger, rydningsrøyser og gardfar i sørskrånningen ned fra høydedraget Rudlebakken mot Hå-elva. Langs toppen av høyden lå gravhaugene 2-9, og i sørskrånningen er det talt opp mer enn 300 rydningsrøyser og flere lange gardfar innenfor et areal på ca 200x300 m som også brer seg inn på nabogården Skrudlands territorium. Det er kartlagt deler av en ødelagt hustuft på feltet (Haavaldsen & Olsen 2001).

Siden den historiske gårdens fegate går sørøstover fra gamletunet og munner ut midt i det nevnte rydningsfeltet, tyder dette på at en stor del av dette åkerområdet har vært utmark i historisk tid. Vi står derfor overfor et eksempel der den historiske gårdsstrukturen er lagt diskordant over en eldre. Med erfaring fra liknende tilfeller på andre jærgårder, er det sannsynlig at rydningsfeltet sørøst for Rudlebakken representerer en separat bosetningsenhet fra eldre jernalder, men det kan også ha vært benyttet i yngre jernalder og tidlig middelalder, før den historiske gårdsstrukturen ble lagt ut. Siden åkerlandet også har strukket seg et stykke inn på nabogården Skrudlands område, viser det at denne gårdsgrensa er yngre enn åkerens bruksperiode.

Lye/Vestly i landskapet

Lye ligger i østre kant av den midtre delen av Jæren, i overgangen mellom flatlandet i vest og de lave heiene i øst. Dette er den øvre, kuperte delen av Time kommune der gårdene dels ligger på høydedrag med vidt utsyn mot Flatjæren og havet, dels i dalpartiene som strekker seg østover mot Gjesdal og Bjerkreim kommuner.

I historisk tid var Lye prestegård i Lye prestegjeld som omfattet Time og Gjesdal sogn. Den hadde en sentral beliggenhet i prestegjeldet der den lå ved en viktig veilinje fra heilandskapet og fjellet i innlandet mot den sentrale delen av Jæren. Gårdens nærmeste nabo mot vest er Vestly, og både navn og gårdsgrenser viser at den på et tidspunkt har blitt skilt ut fra Lye. Disse to gårdene er plassert i skrånningen opp mot høydedraget der Time kirke har ligget siden tidlig middelalder (fig. 7).

Landskapet omkring Time og Lye ligger ved vannskillet mellom to hovedvassdrag på Jæren: Hå-elva i sør og elva fra Frøylandsvatnet til Orre i nord. Denne geografiske plasseringen avspeiles i grensene for den gamle skipreideinndelingen i området (fig. 8-9). Hå-elvas øvre del var grenselinje mellom Haug og Haugland skipreider og delte Time sogn i to, slik at den nordøstre delen tilhørte Haug, mens den sørvestre delen tilhørte Haugland (Steinnes 1974:86, Lye 1978:257-260, Risa 2004). Til tross for at Lye/Vestly og nabogårdene Skrudland, Løge og Store og Litle Oma strekker seg ned til Hå-elva, var altså denne delen av Time administrativt underlagt skipreidesenteret på Hauge i Klepp (fig. 8 og 9) og tilhørte et skipreide som nådde sjøen ved Orrevatnet der storgårdene Orre og Erga ligger ved munningen av elva fra Frøylandsvatnet. Denne grensdragningen blir også underlig når det ser ut til at det viktige skillet mellom de to fjordungene Jæren og Dalane fulgte skipreidegrensa mellom Haug og Haugland (Steinnes 1974:98, Lye 1978:260, Helle 1987:86).

Men dette er en grense som vi først kjenner fra seinmiddelalderen da skipreidene først og fremst utgjorde tinglag i rettslig sammenheng. Trolig var skipreidegrensene i tidlig

middelalder og sein vikingtid mer orientert i forhold til sjøforsvaret, og de avgrenset territorier for de geografiske områdene som skulle stille mannskap til hvert enkelt leidangsskip. Selv om et er en tendens på Jæren til at grensene fulgte de største elvene (Helle 1987:86), er ikke dette entydig. Nedre del av Hå-elva og sideelva Tverråno skiller for eksempel mellom Kvia skipreide i sør og Haugland skipreide i nord, mens øvre del av Hå-elva skiller mellom Haug og Haugland skipreider. Men mellom gårdene Øvre Haugland og Hognestad krysser grensene for Haugland skipreide Hå-elva. Og mens skillet mellom Klepp og Gand skipreider fulgte midtre del av Figgjo mellom Edlandsvatnet og Lonavatnet, omfattet Klepp skipreide gårdene på begge sider av nedre del av elva (Steinnes 1974:88).

Det ville ha vært mer naturlig at Lye/Time-området og de nærliggende gårdene som ligger langs nordsida av Hå-elva, hadde tilhørt Haugland skipreide og ikke Haug. Da ville det ha vært en geografisk sammenheng mellom innlandssenteret ved Lye/Vestly/Time, skipreidesenteret på Haugland og storgårdene Njærheim og Nærland ved munningen av Hå-elva der det var en naturlig havn for leidangskip.

Uansett hvilken geografisk-administrativ tilhørighet Lye/Vestly/Time hadde i vikingtid og tidlig middelalder, må vi vurdere områdets betydning i eldre jernalder i lys av den lokale geografien og dets plassering i landskapet. Bestemmende faktorer i denne sammenhengen er den viktige veilinja fra innlandet til midtre del av Jæren, og beliggenheten midt mellom de to sentrale vassdragene som munner ut ved havneområdene ved henholdsvis Orre og Erga i nord og Hå, Nærland og Njærheim i sør.

Lye som tingsted og kultsentrum?

I avhandlingen *Hedenske kultminder i norske stedsnavne* presenterte Magnus Olsen en lengre diskusjon om tolkningen av stedsnavn der stammen *Lyg(i)* inngår (1915:116-130). Det gjelder fem gårdsnavn i Øst-Norge, samt Lye i Time. Han påviser at det ved tre eller fire av de østnorske gårdene kan ha vært tingsteder, og hans konklusjon er at *lygi* i stedsnavn skal tolkes som ”edelig overenskomst, pakt, eller mer spesielt som: sted, der ved edelig overenskomst er gjort hellig og ukrænkelig, fredhelligt sted, det vil – efter hvad der er oplyst om navneledets lokale herkomst – sandsynlig sige: fredhelligt sted, hvor ting holdes” (1915:128).

Han framhever at han ikke har funnet direkte holdepunkter for at det har vært tingsted på Lye i Time, men han holder det for sannsynlig på bakgrunn av forholdene ved så mange av de østnorske *lygi*-gårdene. Hans konklusjon blir: ”Ordets anvendelse som stedsnavn paa Jæderen kan sammenlignes med brugen af *log* ”lex” i navne som *prændalog*, *Njardarlog* til betegnelse af lokaliteter” (1915:127-128. Se også Olsen 1926:261). *Lygi* skal med andre ord inneholde betegnelsen lovområde med utgangspunkt i tingstedet Lye.

Som nevnt ovenfor ligger det et spesielt fornminne som kalles Tinghaugen eller Tingvollen like sør for tunet på Lye. Det er en rund, flat forhøyning som er ca 25 m i tverrmål og 3/4 m høy, og som er avgrenset av en ring av steiner som er plassert ca 50 cm fra hverandre (fig. 10). Ifølge levende tradisjon skal dette ha vært et tingsted (Løwold 1888, Dahl 1936, Taksdal 1988, Bukkemoen 2006:89-92). Jan Petersen fikk avdekket den ytre steinringen, og han trakk den slutning at dette opprinnelig måtte

være en gravhaug med fotkjede som var delvis fjernet og seinere avflatet (1937). I en artikkel i 1973 er han imidlertid mer åpen for at dette har vært et sentralt sted i jernalderen (1973:37). Det er en stor sannsynlighet for at tradisjonen om tingsted er basert på "lærd kunnskap" fra historisk tid, men inntil en arkeologisk undersøkelse er gjennomført kan en sikker konklusjon om stedets opprinnelig funksjon ikke trekkes. Dette gjelder også den store, sekskantet steinsetningen på Lyevodl (Helliesen 1912: fnr. 11).

De østnorske gårdene med navn sammensatt med *lygi* setter Magnus Olsen også inn i en kultisk sammenheng. Han peker på at det i nærområdet til flere av disse finnes gårder med sakrale navn som inneholder gudenavnene Ull og Frøy, og han trekker konklusjonen at det her kan ha forekommet en kult rettet mot dette "mandlige gudepar" (1915:277-279). I denne sammenhengen er det av stor interesse at det innenfor en sone på 5 km fra Lye finnes gårder som Frøyland i Time og Njærheim, Nærland og Ullaland av Bø i Hå. Magnus Olsen tenkte seg at Lye-navnet henviser til "...et tingsted, som var stillet under gudommelig Beskyttelse, (mer) end til et Gudsdyrkelsessted i egentligste Forstand" (Olsens kommentarer i Rygh 1915:143-144). I denne sammenhengen skal det også nevnes at nabogården til Vestly mot sør heter Løge, tolket som Leikvin der første ledd viser til det sakrale *leik* (Rygh 1915:142). Det er også interessant at middelalderens kirkested Time ligger mellom Vestly/Lye og Løge, noe som kan antyde en kultstedskontinuitet fra jernalder til middelalder innenfor dette lokale området.

Funn fra Lye/Vestly som indikerer et sentralt sted

Til tross for svært få arkeologiske undersøkelser av de mange og store gravhaugene fra Lye og Vestly, er det framkommet en rekke funn som inneholder importerte gjenstander eller statusvarer. Det eldste av disse er håndtaket av en romersk sil fra 3. årh. (C2) som er funnet i gravhaug 10 på Vestly (S 1053). Fra haug 25 på Vestly kommer en mannsgrav med sverd, romersk glass med pålagte tråder og en A-brakteat fra tidlig folkevandringstid (D1) (B 1849-50), og fra haug 14 det kjente smedgravfunnet fra 500-tallet (D2b) (S 8635). Foruten verktøy til gullsmearbeid og fullt våpensett, ble det her funnet en Vestlandskjæl, en gullfingerring og et fasettert glassbeger med pålagt bånd av forgylt sølvblikk som er ornert i Stil I (fig. 11 og 18) (Møllerop 1961, Bakka 1963, Müller-Wille 1977:Abb. 21, Kristoffersen 2000:308, Hauken 2005:82, Magnus 2006).

Bronsesilen er det eneste eksemplaret vi kjenner fra Rogaland, bortsett fra den som tilhører det rike gravfunnet fra Flagghaugen på Avaldsnes på Karmøy (B 606-17). Gullbrakteaten tilhører en sjelden gruppe A-brakteater fra Rogaland som forøvrig er funnet på Vigrestad i Hå (C 3201-02), Store Salte i Klepp (S 3123) og Selvik i Sandnes (C 1324-32). Smedgravfunnet er blant de åtte rikest utrustete gravfunnene fra romertid og folkevandringstid i Rogaland, definert ut fra deres innhold av både gjenstander av gull og importsaker av bronse og glass (Myhre 1987:fig. 1-2). Glasset er ett av seks kjente eksemplarer i landet med pålagt stilornert sølvblikk (Straume 1987:147, Karte 9, Tab.17) (Note 3). Det tilhører Straumes type I som foruten i Skandinavia forekommer i det østlige Europa mellom Donau og Dnieper (Straume 1987:130, Karte 2).

På 1800-tallet innkom det til Bergen Museum et sammenblandet gravfunn fra en ukjent haug på Vestly, sannsynligvis fra flere kvinnegraver (B 2528-54). Blant gjenstandene ligger flere korsformete spenner, bøylespenner og hektespenneknapper, men også to fuglenåler. De tilhører en gruppe nåler der fuglene er naturalistiske med S-bøyd hals fra tida omkring 500, helst D2a (type A1, Engevik jr. 1995:15 ff, 40, fig. 2). I Norge er fuglenålene særlig konsentrert til Rogaland/Vest-Agder og nordre del av Nordland. Slike nåler kommer ofte fra velutstyrte graver (ibid.:102). Hektespennene tilhører en liten gruppe som har knapper dekorert med en enkel punktrekke rundt ytre kant (Type B1 iv, Hines 1993a:23, 113, fig. 42d).

Gravfunnet fra folkevandringstid som framkom ved undersøkelsen av langhaug 6c i 1969 inneholdt to gjenstander som er med til å framheve Lye som et sentralt sted. Det gjelder hektespenneparet og et spinnehjul av bronse (S 9510f og g, Næss 1969b:97). Hektespennene er karakterisert ved to runde, åpne knapper på hver side (fig. 2). I en av åpningene var det bevart rester av en tråd som viser at knappene hadde vært sydd fast til tøyet. Jenny-Rita Næss pekte på at dette er et unikt tilfelle i Norge, og at en må se til England for å finne paralleller til slike spenner (1969a:262). John Hines som har gjennomført et grundig studium hektespenner i Skandinavia og på De britiske øyer, framholder at blant de 450 kjente skandinaviske eksemplarene, er det bare tre som har vært sydd til tøyet, mens denne festeordningen er karakteristisk for nesten alle de 500 engelske spennene (Hines 1993a:12). Lye-spenna er så enestående at den er utskilt som en særegen type, B6 (Hines 1993a:39, fig. 78). Det er interessant at den andre skandinaviske hektespenna som har vært festet ved syng, kommer fra Øvre Haugland i Time, bare 4 km fra Lye (fig. 12) (type B7, Hines 1993a:41, fig. 82a).

I samme grav på Lye ble det også funnet en gjennomhullet, liten rund kule av bronse med rester av en trepinne fortsatt bevart i hullet (fig. 3) (S 9510g). Denne er blitt katalogisert som en gjenstand "til uvisst bruk" (Næss 1969b:97), men det er høyst sannsynlig at det dreier seg om et spinnehjul med delvis bevart ten. Spinnehjul av bronse er svært sjeldne og forekommer særlig i kontekster som er datert til yngre romertid, mange i rikt utstyrte gravfunn. Ulla Lund Hansen har framhevd at slike spinnehjul ofte er funnet i økonomiske og politiske sentra fra eldre jernalder i Skandinavia (Hansen et al.1995:228). I Norge kjennes de i et begrenset antall, særlig fra Rogaland og Sunnhordland (Note 4).

Lye/Vestly som sentrum i et rikt funnråde

Stefan Brink har på grunnlag av stedsnavnstudier påpekt at ved identifikasjon av et sentralsted må en ikke bare vektlegge funn og fornminner fra et begrenset område som for eksempel en historisk kjent gård, men også ta i betraktning funnforhold og stedsnavn på nabogårdene innen en bygd eller grend (1996, 1999). Ut fra en slik tankegang har jeg kartlagt utbredelsen av storhauger og gårdsanlegg, gjenstander av gull og statusvarer som importerte bronsekar og glass fra eldre jernalder i nærområdet til Lye/Vestly.

Spesielle gjenstander

Fra Store Oma, bare 2 km sør for Vestly, kommer den hittil største gullskatten i Norge fra eldre jernalder. Til sammen 626 gram gull i form av stenger, spiralringer og fem fingerringe framkom ved veiarbeid i 1896 (C 18265-70, se også S 1921 og B 6301). Noen av fingerringene er fra yngre romertid (type 3-4, 10 Ib, 11 Ib, 12 Ib, Andersson

1993:157), men tidspunktet for nedleggingen kan være seinere. Veiarbeiderne hentet stein og grus fra en nedrast og overgrodd steingard i veikanten da gulldepotet kom for dagen. På bakgrunn av funnets sammensetning er det blitt tolket som en gullsmeds verkstedslager (fig. 13) (Bøe 1922:33).

Nylig er det i AmS arkiv funnet en skisse over funnområdet laget av professor Gabriel Gustafson under en befarings på stedet i 1897 (Note 5). Skissen viser at funnstedet ligger bare 5 m fra en samling hustufter hvorav flere synes å ha hatt en lengde på mer enn 20 m (fig. 14). Gustafson foretok en utgravning i en tuft som muligens har utgjort sørenden av det lengste huset som i tilfellet må ha vært ca 50 m langt. Ifølge de vanskelig forståelige funnbeskrivelsene på skissen kan det dreie seg om gjenstander fra både eldre og yngre jernalder. Også hustuftenes innbyrdes plassering tyder på at det har vært flere bruksfaser på stedet. Gardfaret der gullfunnet er gjort, kan ha tilhørt en innhegning som tydeligvis har avgrenset tunet omkring hustuftene der det også har ligget en stor gravhaug med en diameter på ca 14 m. Ifølge lokal tradisjon skal lokaliteten har vært kalt Kryptene (Note 6).

I nærområdet til Lye/Vestly er det funnet flere gullbrakteater. I tillegg til den fra Vestly kommer det en C-brakteat fra en grav på nabogården Garpestad sammen med blant annet en relieffspenne som er dekorert med Stil I (fig. 15, B 1781-82. Kristoffersen 2000:306, Pl. 17/4). På nabogården Norheim mot vest er det funnet en D-brakteat, sannsynligvis i et ødelagt gravkammer (S 4482). Fra utløpet av Hå-elva kommer to C-brakteater fra en grav på Rimestad (Ashmolean Museum 826-27) og en C-brakteat fra en grav på Hå gamle prestegård (S 8096 Iia, Bakka 1968:22-23).

En etterlikning av en gullmedaljone slått for keiser Valens (375-378 e.Kr.) er funnet under pløying på Mauland (fig. 19) (S 2245, Skaare 1976:81, Hauken 1995:182, nr. 626). Gullringer av ulike typer kjennes ellers fra Tunheim (S 1119), Garborg (S 5178, 6464, 6615), Line (S 2415) og Re (B 4856) i Time og fra Bø (B 4343, B 4355), Reime (C 2690), Obrestad (C 7746), Rimestad (B 4696) og Njærheim (B 5115) i Hå.

I tillegg til de nevnte, bevarte statusvarene finnes det andre troverdige opplysninger om en rekke slike gjenstander. På Nedre Haugland, Fotland og Litle Oma er det beretninger om funn av gullfingerringe. På Sæland skal det ha blitt funnet et glass med pålagte tråder (type R 337-38), og en Vestlandskjel på både Store og Litle Oma (Bøe 1927:41-42, Petersen 1973:34-35, Holand 2001:203, Hauken 2005:95).

Spesielle gravfunn

På Fosse, bare 2 km sør for Lye, på motsatt side av Hå-elva, ble det i 1939 undersøkt to graver som inneholdt spesielle gjenstander. I en ubrent mannsgrav med våpen lå et beltebeslag av sølv som var dekorert med løpende spiraler, og som avsluttes oventil av to dyr med gapende kjefter mot en menneskeliknende en-face maske med bart. Dekoren i Nydamstil har klare paralleller i provinsialromerske beltebeslag fra Böhmes fase II som dateres til 380-420 e.Kr. (S 6697) (Böhme 1974:361, Texttafel B, Tafel 110, 114, Magnus 1975:40, fig. 15), men orneringen er utført på enkel måte, og det er en mulighet for at det er laget lokalt etter kontinentale forbilder (fig.15). Til funnet hører også to små, runde beslag med en støpt dekor med triscele-liknende ornament av en langt bedre kvalitet (Lund 1940:45, Kristoffersen 2000:306, Pl. 17/2, 2004:139).

I en annen gravhaug 2-300 m lenger øst er det undersøkt en brent mannsgrav med våpen fra tida omkring 500 e.Kr. (S 6694, Lund 1940:50). Blant gravgavene fantes et tungeformet bronsebeslag med innrissete runer, lest enten som **kaa alu** (Olsen 1940:55-61) eller **kaxx alu** (der x betyr vanskelig lesbar rune, Aag 1981:12). Det første leddet er vanskelig å tolke, men det kan muligens være et mansnavn (ibid). Ordet **alu** forekommer på flere innskrifter med eldre runer og tolkes som et vernende uttrykk. Det har imidlertid samme opphav som *øl* (engelsk *ale*), og Gerd Høst mener det fokuserer på en spesiell øltype eller mjød som var en offer- og kultdrikk som blant annet ble benyttet ved gravøl (1976). Ottar Grønvik utvider denne tankegangen ved å foreslå at når ordet forekommer på gjenstander i graver indikerer det en "rituell velkomstdrikk i dødslandet". Forøvrig foreslår han at **alu** kunne brukes i forskjellige rituelle sammenhenger (1987:143).

En runeinnskrift kommer også fra en grav fra Eikeland, ca 4 km øst for Lye. I en 7 m lang gravkiste har det vært en eller to ubrente, rikt utstyrte kvinnegraver. En relieffspenne av forgylt bronse som var ornert i sein Stil I, hadde på baksiden en innskrift som lyder **ek wiR wiwio writu i runoR asni**. Aslak Liestøl hadde vansker med det siste ordet **asni**, men leste hovedinnskriften slik: *Eg Vi skriv inn runer for Viva (ev. Vivja) ...* (1965). Grønvik tolker **asni** som *kjæresten* og leser innskriften som *Jeg Vi til Vivja: (jeg) risser inn runer til kjæresten* (1987:57). Her kjenner vi altså navnet til både runeskriveren, Vi, og den som ligger i grava, Viva eller Vivja.

Grønvik hevder at **wiR** i innskriften er en yngre form for **wiwaR**, og som innføres seint i urnordisk tid omkring 550 e.Kr.. Dateringen baserer han på funnkonteksten i Eikelandsgrava med gjenstander fra midten av 6. årh. (ibid.: 50, 60, Kristoffersen 2000:310). **WiwaR/wiR** mener han etymologisk sett betyr "den som vier (helger, signer) og betegner en slags kultleder, antagelig innenfor storfamilien" (Grønvik 1987:55). En slik tolkning blir spesielt interessant dersom vi ser Eikelandsfunnet i sammenheng med Lye som et sentralt kultsted.

Blant gjenstandene i Eikelandsgrava finnes også hektespenner med knapper som har en triscele-liknende dekor som er utformet på en individuell måte og som minner om dem fra grava Snartemo II i Hægebostad (Hines 1993a:19, fig. 32, Kristoffersen 2000:166, 275). Det samme triscele-motivet kjennes også fra enkelte engelske spenner, og dermed understrekes den kontakten mellom dette området og England som hektespennene fra Lye og Øvre Haugland indikerer (Myhre 1966:69, 75).

Fra gårdene omkring munningen av Hå-elva kjennes det fem gravfunn med gjenstander av helt spesiell karakter. To av disse kommer fra Rimestad (S 4268) og Nærland (S 1466-72) og de inneholder nesten identiske glass med en særegen form og med en innslipt fure under munningen (fig. 16). Eldrid Straume har antydnet at disse er lokalt produsert (1987:63). Rimestad-glasset har hatt påsatt to bånd av forgylt sølvblikk dekorert i Stil I med menneskefigurer av liknende karakter som på Vestly-glasset (fig. 15 og 18) (Bakka 1963, Straume 1977, Kristoffersen 2007a og b). I Nærlandsgrava ligger også et våpensett og en fingerring av gull som kan dateres til yngre romertid (Hansen 1987:nr. 438, Holand 2001:200, Andersson 1993:nr. 828).

Fra Rimestad kommer nok en rikt utrustet grav fra folkevandringstid med glassbeger med pålagte tråder (R 337-338), bronsekjel, gullfingerring og våpenutrustning (B 2132-33, 35-39, 41-44, B 4696, Straume 1984:fig. 10:13, Holand 2001:199) (Note 7).

På det store gravfeltet på Hå prestegård er det funnet en grav fra eldre romertid med Østlandskjel, smeltet glass av ukjent type og romersk sverd (S 4152, Hansen 1987:nr. 438, Ilkjær 1990:146, Holand 2001:200).

Store gårdsanlegg

På Jæren er det en tendens til at store hustufter og gårdsanlegg fra romertid-folkevandringstid konsentrerer seg om spesielle områder og markerer disse stedenes høye sosiale posisjon, for eksempel i Vigrestad, Varhaug, Nærbø og Klepp (Myhre 1978, Olsen 2003:109).

Vi har ovenfor nevnt den store hustufta på Lyevodl som er 63 m lang. I tillegg til flere gårdsanlegg med hustufter som er under 30 m lange, kjennes følgende storgårder i nærområdet til Lye/Vestly:

Løge. To parallelle tufter hvorav den ene var 45 m lang (Helliesen 1910:28, nr. 11).

Store Oma. Minst to tufter, kanskje 50 og 20 m lange (Helliesen 1910:30, nr. 8, Gustafson 1897).

Sæland. En tuft som er 34 m lang (Helliesen 1914:7, nr. 17).

Lyngaland under Sæland. To tufter, ca 60 m og 30 m lange (Helliesen 1914:8, nr. 32, Petersen 1936).

Øvre Haugland. En samling tufter hvorav den lengste var ca 37 m lang (Helliesen 1910:13, nr. 10).

Mauland. To tufter hvorav den lengste er 47 m lang (Helliesen 1910:32, nr. 2).

Njærheim. Fire tufter hvorav de to lengste er 43 og 39 m lange (Rønneseth 1974:36).

Ullaland av Bø. En tuft som var 47 m lang (Petersen 1933:56)

Vigre. Tre tufter hvorav de to lengste var 72 m og 40 m lange (A. Myhre 1956).

Obrestad. En tuft som var ca 60 m lang (Petersen 1941:72).

Vi ser at storgårdene samler seg i to grupper, en i øvre Time i nærområdet til Lye/Vestly og en ved nedre del av Hå-elva mellom Øvre Haugland, Bø, Njærheim og Obrestad.

Storhauger i området

Som nevnt er det på Lye et høyt antall gravhauger som ikke er undersøkt (tabell 1). Blant disse er det tre som er mellom 20 og 25 m i diameter (fnr. 4, 5a, 6a) og en mellom 25 og 30 m i diameter (fnr. 1b). Dessuten er det seks langhauger som er mer enn 20 m lange (fnr. 5b-c, 6a-b og 11). Også på Vestly, Løge og Store Oma er det enkelte storhauger som er over 20 m i diameter (henholdsvis fnr. 4, 7 og 14, samt fnr. 1a og 4).

Øvre Haugland kan sammenliknes med Lye ved det store antall storhauger som ikke er utgravd. Her ligger fire hauger som er mellom 20 og 25 m i diameter (fnr. 6b, 8, 12, 17), en mellom 25-30 m i diameter (fnr. 14) og to som er over 30 m store (fnr. 9 og 17).

Dessuten må gravfeltet på Hå gamle prestegård trekkes fram på grunn av det store antallet graver fra eldre jernalder, selv om bare en gravhaug er 20 m i diameter (Tysdal 1984).

Kretstunanlegget Håvodl på Sæland

4 km øst for Lye ligger det lille kretstunanlegget Håvodl på kanten av en grusterrasse, fritt og åpent i den lille grenda omkring Sjelsetvatnet (fig. 17). Den gamle hovedferdselsveien fra Lye og Time kirke til Gjestal går ved foten av terrassen. Avstanden fra storgården Lyngaland fra romertid og folkevandringstid er bare 800 m. På Håvodl lå opprinnelig fem ca 10 m lange hustufter i en halvkrets omkring en åpen plass. Fire av tuftene ble undersøkt av Jan Petersen i 1934-35. Funnene består hovedsakelig av uornerte leirkarskår som ut fra form og gods kan dateres til perioden mellom slutten av førromersk jernalder til yngre romertid. Bare fire skår av spannformete kar ble funnet, og disse er alle fra 4. årh. (Petersen 1936:59-70).

En ny undersøkelse i 1986-87 viste at stedet har hatt en lang brukstid, fra 50-630 e.Kr. i henhold til C14-dateringene. En jernvinneovn som er datert til 400-440 e.Kr., tilhører en midtre del av bruksfasen. Kanskje var anleggets opprinnelige funksjon over på dette tidspunktet (Haavaldsen 1988, 1997:75).

Jan Petersen så på Håvodl-anlegget som en mindre utgave av de store kretstunanleggene på Flatjæren, Dysjane, Klauhaugane og Leksaren, en tolkning som fortsatt er enerådende. Anleggenes funksjon har vært mye diskutert. De ble tidligere tolket som landsby- eller forsvarsanlegg, mens de i dag betraktes som garnisjoner for krigere, eller som tingsteder eller religiøse samlingssteder. Felles for kretstunanleggene i Rogaland er at de er plassert i utmarksområder, men likevel i nærheten av storgårder sentralt i bygdene.

Håvodl-anleggets plassering der veien fra de indre bygdene møter Jæren, og nær Lyngaland og Lye/Vestly, gjør det til et kommunikasjonsmessig godt møtested, ideelt for å plassere en garnison eller tingsted. Det er med til å underbygge Lye/Vestlys posisjon som et sentralsted.

Oppsummering

Både gjenstander, gårdstørrelser, gravfelt og storhauger peker ut gårdene omkring Lye/Vestly som et sentralområde. Også det lille kretstunanlegget Håvodl på Sæland understreker stedets betydning. Funnene fra gårdene ved nedre del av Hå-elva vitner om at dette har vært et likeartet senter i romertid-folkevandringstid. Forøvrig kjennes det svært få sentrumsindikerende faktorer i den nordre og vestre del av Time. Vi må nordover til Hauge-Tu og Klepp-Orre og sørover til Bø i Nærbø og til Varhaug og Vigrestad for å finne tilsvarende sentra (Myhre 1978, 1987). Det er derfor rimelig å se Hå-elva som en kommunikasjonslinje som binder sammen sentralområdene ved Lye/Vestly og Haugland/Obrestad/Hå. Innledningsvis er det pekt på at den underlige skipreideinndelingen som knytter Lye/Vestly/Time-området til Haug skipreide til tross for at det vender seg mot Hå-elva og ligger tett opptil Haugland skipreide. Men vi kjenner bare skipreidegrensene fra seinmiddelalderen av, og det er mulig at en tidligere leidangsinnndeling kan ha sett annerledes ut. På bakgrunn av både de geografiske forholdene og det arkeologiske materialet fra romertid og folkevandringstid vil det være rimeligst å se Lye/Vestly-senteret i denne perioden i en kulturell, sosial og politisk sammenheng med senteret ved utløpet av Hå-elva.

Lye/Vestly som en håndverks- og verkstedsplass

Siv Kristoffersen har påvist lokale tradisjoner på Jæren når det gjelder utforming og dekor på relieffspenner og andre gjenstander med ornamentikk fra folkevandringstid. I denne diskusjonen inngår relieffspennene fra Garpestad og Eikeland og de forgylte sølvblikkbeslagene til glassene fra Vestly og Rimestad (2000:150-167). Hun peker også på gullsmedgrava fra Vestly og antyder at mannen som ble gravlagt der, kan på tidlig 500-tall ha spilt en viktig rolle i den lokale produksjonen av smykker og stilornerte gjenstander (2007a:3).

De to glassene fra Nærland og Rimestad utgjør sammen med et beger fra Vemestad i Lyngdal en særegen gruppe som Eldrid Straume antyder kan ha vært lokalt laget (1987:63, Karte 6, gruppe X). Hun framhever også likheten mellom sølvblikkbeslagene på glassene fra Rimestad og Vestly og nevner muligheten for at det kan ha vært samme håndverkere som laget beslagene og reparerte glassene (fig. 15 og 18). Siv Kristoffersen trekker den konklusjon at det i Sørvest-Norge har eksistert "...en verkstedskrets med gull- og sølvsmeder som i tillegg til metallhåndverket også foretok reparasjoner av glass", og hun peker på området ved Nærland/Rimestad som et sted der det også ble produsert glassbegere av Straumes gruppe X (2007a:5).

Dermed framstår de to sentrene ved Lye/Vestly og Haugland/Nærland/Hå som mulige kandidater for lokale verkstedsplasser for gull- og glasshåndverk. Mellom Lye og Haugland ligger Store Oma der det store gulldepotet ble funnet. Det består blant annet av 49 gullstenger som kan betraktes som barrer og derved som råmateriale for gullsmedarbeid. Som nevnt er det gjort en rekke gullfunn i form av brakteater og ringer på gårdene langsseter Hå-elva, og det er sannsynlig at flere av disse er laget lokalt.

Særlig er det grunn til å framheve gullmedaljongen fra Mauland som etterlikner et eksemplar laget for keiser Valens (375-578 e.Kr.). Den har samme motiv som medaljongetterlikningene fra Mjelde på Osterøy i Hordaland og fra Hove i Vik i Sogn; med en avbildning av keiseren på den ene siden, mens den motsatte siden viser den seirende keiseren til hest med en slagen fienden foran seg (fig. 19). Slike medaljonger ble brukt av keiseren som gaver til rangpersoner og særlig medlemmer av ridderstanden (Andersson 1995:43-47). Det er en mulighet for at etterlikningen fra Mauland er laget ved et verksted ved Hå-elva for en lokal høvding som har latt seg avbilde på en liknede måte som den romerske keiseren, og han har brukt den som gave til en nærstående stormann (sml. Andersson 1995:45, Andren 1991, Axboe 1991, Bursche 2001:94, fig. 1B).

Det er også grunn til å framheve at to av de svært få skandinaviske hektespennene fra folkevandringstid som har vært sydd til tøy, kommer fra dette avgrensede sentralområdet. Spenna fra Lye er så enestående i formen at John Hines har skilt den ut som en egen type (B6), og Haugland-spenna er den ene av to skandinaviske eksempler av type B7 som forøvrig bare finnes i SØ-England. Den sistnevnte skiller seg ut fra flertallet engelske spenner ved at den er laget av sølv (Hines 1993a:39-43). Begge spenner har så mange individualistiske trekk at det er høyst sannsynlig at de er lokalt produsert, men med utgangspunkt i engelske forbilder. De kan dateres til tidlig 500-tall, omtrent samtidig med gullsmedgrava på Vestly, og det synes rimelig å anta at de er laget i et verksted på Lye/Vestly eller ved Haugland/Nærland/Hå. Spennene

forteller også om en særegen kontakt mellom England og denne delen av Jæren i folkevandringstid (Hines 1984, 1993a:88, 1993b:107).

Ved utgravningen på Lye i 1969-70 ble det under flere av gravhaugene funnet spor etter et eldre kulturlag som inneholdt leirkarskår og mye smieslagg. I fyllmassen til enkelte hauger var det innblandet slagg, i gravmarkering 6d1 til og med i selve gravrommet. Under langhaug 6c ble det avdekket en 1,6 m vid grop med indre leirforing og fylt av skjørbrent stein og slaggbiter. Det er ikke funnet spor etter jernutvinning på stedet, så det har rimeligvis vært et sted der det har foregått smiarbeid før gravminnene ble bygd. Langhaugen er fra tida omkring 500 e.Kr., men det er mulig at enkelte av de små gravmarkeringene er fra en tidligere del av jernalderen (Næss 1969a:266).

Jernutvinningsplasser fra eldre jernalder er registrert flere steder i nærområdet til Lye. På Grødem, Håvodl under Sæland i Time og på Skeie under Ravndal i Gjestal er det avdekket sjaktovner, mens det på Frøyland i Time er funnet mye slagg og leirforing som sannsynligvis kommer fra en ovn. Håvodl-ovnen er C14-datert til 400-440 e.Kr., og ovnene på Grødem og Skeie lå i nær tilknytning til hustuffer. Per Haavaldsen framhever at siden disse jernutvinningsplassene ligger i tilknytning til gårdsanlegg, kan de representere en gårdsproduksjon av jern (1997:73-75). Kanskje skal vi også se jernutvinningen i denne overgangssonen mellom Låg- og Høg-Jæren i sammenheng med de nærliggende storgårdene, slik som Lye/Vestly, og en del av det lokalt produserte jernet kan ha blitt videre bearbeidet på den påviste smieplassen der.

Det kjennes mange eksempler fra Norge og Sverige på at slagghragmenter er funnet i graver fra eldre og yngre jernalder eller er innblandet i haugfyllen. En vanlig tolkning er at slaggen i slike tilfeller er intensjonelt nedlagt i en symbolsk eller rituell sammenheng som knytter sammen transformasjonen fra råstoff til metall med overgangen fra død til nytt liv (Burström 1990, Bjørnstad 2003:97, Jacobsson 2003:135). I eksempelet fra Lye blir en slik sammenheng ekstra tydelig siden gravplassen er anlagt på en smiiplass.

Konklusjon

Magnus Olsen framsatte hypotesen om at gårdsnavnet Lye kan tolkes som "et fredhellig sted hvor ting holdes" og på grunn av nærheten til gårder med gudenavn i første ledd, slik som Frøyland, Njærheim, Nærland og Ullaland, foreslo han at det var "et tingsted som var stillet under guddommelig beskyttelse" (kommentar i Rygh 1915:143-144). Hans vurdering om Lye som tingsted og sakralt sentrum må prøves av dagens stedsnavnsforskere, men det er interessante tanker som til en viss grad kan underbygges av det rikholdige arkeologiske materialet som er presentert ovenfor.

De rikt utstyrte Vestly-gravene fra yngre romertid og folkevandringstid gir grunnlag for spekulasjoner om Lye/Vestly som et sete for en høvdingætt som har dominert et større lokalområde gjennom flere generasjoner. De mange storhaugene på Lye og i nærområdet, samt gårdsanleggene med hustuffer av store dimensjoner, underbygger tanken om et sentralsted. Kretstunanlegget på Håvodl indikerer at det i dette området har vært et tingsted eller religiøst samlingssted også tidligere, fra slutten av førromersk jernalder til yngre romertid.

Runeinnskriftene fra de nærliggende gårdene Fosse og Eikeland kan også trekkes inn i denne diskusjonen. Innskriften på sølvbeslaget fra Fosse omtaler kultdrikken *alu* i en mulig sammensetning med et mansnavn, og runemesteren som skrev runene for Vivja på Eikeland-spenna kaller seg *wiR*, et navn som etymologisk tyder den som vier eller signer og betegner en slags kultleder. Er det runekyndige ledere på Lye som viser seg fram gjennom disse navnene? Kanskje var det også en høvding på Lye som lot seg avbilde på solidus/medaljong-etterlikningen fra Mauland, og liksom den romerske keiser ville framstå som den suverene hersker?

Et mer håndfast bevis for tilstedeværelsen av en stormann er den rikt utstyrte mannsgrava fra Vestly. Han ble gravlagt etter den sosiale elitens herskende gravskikk på tidlig 500-tall med fullt våpenutstyr og importerte statusvarer som glassbeger og bronsekjøl. Siden hans grav var satt inn i toppen av en allerede eksisterende gravhaug med en primærgrav i sentrum, må det ha vært viktig for han og hans etterlatte å understreke en kontinuitet fra tidligere makthavere på stedet. Hans gravgods skilte seg imidlertid ut fra det som var vanlig for stormenn av hans byrd ved et sett av redskaper for gullsmedarbeid. Smedens rolle i jernalderens samfunn har vært mye diskutert i nyere litteratur, og det er en generell enighet om at smeden gjennom sin evne til å omforme metaller og skape og produsere spesielle gjenstander ble ansett for å inneha mektige krefter. Derfor var det viktig for en hersker å ha dyktige smeder og håndverkere knyttet til seg, eller selv å ha vært smedkyndig (Carnap-Bornheim 2001, Jacobsen 2003 med referanser).

Siv Kristoffersen har presentert Vestly-grava som et eksempel på en høvding som gjennom sitt gravgods framstår som gullsmed for derigjennom å demonstrere enten egne evner eller som en leder med håndverkere i sitt brød. Hun peker på muligheten for at det kan ha vært en håndverk- og verksteds plass for kunsthåndverk her eller på en av storgårdene ved munningen av Hå-elva (2007a-b). Sett i sammenheng med gulldepotet på Store Oma ville dette kunne forklare utbredelsen av gullbrakteater og stilornerte gjenstander i dette sentralområdet på midtre del av Jæren. Her kunne også medaljongetterlikningen fra Mauland, de spesielle hektespennene fra Lye og Øvre Haugland, glassbegrene fra Rimestad og Nærland og beltebeslaget fra Fosse være laget.

Hå-vassdraget fra Høggjæren til munningen ved Hå og Nærland binder sammen de to sentralområdene omkring Lye/Vestly i øst og strandgårdene i vest. Havna ved munningen av Hå-elva var utgangspunkt for reiser over hav og for etablering av kontakter og allianser med stormenn i andre sentralområder langs kysten, i Sør-Skandinavia og omkring den sørlige delen av Nordsjøen (fig. 20) (Myhre 1987, 2000). Fra Lye/Vestly førte ferdsselsveier østover til heier og fjellområder, til områder med jernutvinning, beitemarker og jaktterreng. Kontakten med omverden viser seg særlig i statusvarer fra kontinentet, Stil I-ornerte smykker, fuglenåler og engelskinspirerte hektespennere.

Ut fra de litt tilfeldig innkomne arkeologiske funnene er det vanskelig å vurdere styrkeforholdene mellom sentrene ved kysten og i innlandet, framtidige utgravninger kan fort endre det nåværende bildet av funnsituasjonen. En spennende kandidat til et sentrumsområde er gården Øvre Haugland som ligger omtrent midt mellom Lye/Vestly og elvemunningen, ved det stedet der sideelva Tverråno møter Hå-elva og som med høyere havnivå og god vannføring i elva kunne nås med båter. Dette kan

være grunnen til at Haugland ga navn til det lokale skipreide slik vi kjenner det fra historisk tid. Haugland har liksom Lye en spesiell samling av storhauger som aldri er undersøkt, og som kan inneholde svært rikt utstyrte graver.

Navnet Lye og spesielle funn og fornminner fra det nærliggende området indikerer at dette har vært et både sakralt og politisk sentralsted i yngre romertid og folkevandringstid. Funnene fra yngre jernalder er imidlertid svært beskjedne. Desto mer interessant er det at et av Jærens aller yngste førkristne gravfunn kommer fra Vestly. I en liten gravhaug (fnr. 26), like ved storhaugen som den rike smedgrava fra tidlig 500-tall kommer fra, er det funnet en brent mannsgrav med full våpenutrustning som blant annet inneholder et sverd av type X, en øks av type M og et spyd av type K. Dette er en våpenkombinasjon som tilsier en datering til slutten av 900-tallet eller begynnelsen av 1000-tallet (Petersen 1919:183). Dette var et tidspunkt da store deler av Jærens befolkning trolig hadde akseptert kristendommen. Kanskje kan dette gravfunnet antyde at Lye fortsatt var et sakralt sentrum der en stormann i opposisjon til den nye religionen, ble begravd etter førkristen skikk, kort tid før den første kirken ble bygd på nabogården Time.

Takk

En spesiell takk til Siv Kristoffersen for gode råd og kommentarer til manuskriptet.

Referanser

- Ab.: *Foreningen til Norske Fortidsminners bevaring. Aarsberetning*. Christiania.
- Andersson, K. 1993: Romertida guldsmede i Norden I. Katalog. *AUN 17*. Uppsala Universitet.
- Andersson, K. 1995: Romertida guldsmede i Norden III. Övriga smycken, teknisk analys och verkstadsgrupper. *AUN 21*. Uppsala Universitet.
- Andren, A. 1991: Guld och magt – en tolkning av de skandinaviska guldrakteaternas funktion. I Fabech, C. & Ringtvedt, J. (red.) 1991, 245-258.
- Axboe, M. 1991: Guld og guder i folkevandringstiden. Brakteaterne som kilde til politisk/religiøse forhold. I Fabech, C. & Ringtvedt, J. (red.) 1991, 187-202.
- Bakka, E. 1963: Gullpressblikket fra Vestly. *Fra haug ok heidni 1963/1*, 210-213.
- Bakka, E. 1968: Methodological problems in the study of gold bracteates. *Norwegian Archaeological Review 1*, 5-35.
- Bjørnstad, R. 2003: *Teknologi og samfunn. Jernvinna på Vestlandet i jernalderen*. Upublisert hovedfagsavhandling i arkeologi, Universitetet i Bergen.
- Brink, S. 1996: Political and social structures in Early Scandinavia. A settlement-historical pre-study of the Central Place. *Tor 28*, 235-282.
- Brink, S. 1999: Social order in the early Scandinavian landscape. I Fabech, C. & Ringtved (red.) 1999, 423-439.
- Bukkemoen, G. B. 2006: *Alt har sin plass. Stedsidentitet og sosial diskurs på Jæren i eldre jernalder*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Universitetet i Oslo.
- Bursche, A. 2001: Roman Gold Medallions as Power Symbols of the Germanic Elite. I Magnus, B. (red.) 2001, 83-102.
- Burström, M. 1990: Järnframställning och gravritual. En strukturalistisk tolkning av järnslag i vikingtida gravar i Gästrikland. *Fornvännen 85*:261-271.
- Bøe, J. 1922: Norske guldfund fra folkevandringstiden. *Bergen Museums Aarbok 1920-21. Historisk-antikvarisk række Nr. 2*.

- Bøe, J. 1927: Norsk gravguld fra ældre jernalder. *Bergens Museums Aarbok 1926. Historisk-antikvarisk række Nr. 2.*
- Böhme, H. W. 1974: *Germanische Grabfunde des 4. bis 5. Jahrhunderts zwischen unterer Elbe und Loire, I-II.* Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 19. München.
- Carnap-Bornheim, C. 2001: The Social Position of the Germanic Goldsmith A.D. 0-500. I Magnus, B. (red.) 2001, 263-278.
- Dahl, Th. 1936: Fra Lye til Åsland. Artikkel i *Stavangeren 5/9 eller 12/9 1936.*
- Engevik jr., A. 1995. *Fuglenåler fra folkevandringstid. En komparativ analyse av det fenno-skandiske materialet.* Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Bergen.
- Fabech, C. 1991: Samfundsorganisasjon, religiøse ceremonier og regional variation. I Fabech, C. & Ringtvedt, J. (red.) 1991, 283-303.
- Fabech, C. & Ringtvedt, J. (red.) 1991: Samfundsorganisasjon og Regional Variation. Norden i Romersk Jernalder og Folkevandringstid. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter XXVII.* Moesgård.
- Grønvik, O. 1987. *Fra Ågedal til Setre. Sentrale runeinnskifter fra det 6. århundre.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Gustafson, G. 1897. *Upublisert kart over gårdsanlegg og funnsted for gullskatt på Store Oma i Time.* AmS topografisk arkiv, Stavanger.
- Hansen, H. & Johnsen, J. 1970: *Innberetning gjeldande utgraving og restaurering på fornminnefeltet Pighaug på Lye (23:1) i Time.* AmS topografisk arkiv. Stavanger.
- Hansen, U. Lund 1987: *Römischer Import im Norden.* Nordiske Fortidsminder Serie B, nr. 10. København.
- Hansen, U. Lund et al. 1995: *Himlingøje – Seeland – Europa.* Nordiske Fortidsminder Serie B, nr. 13. København.
- Hauken, Å. D. 1995. Museotekets gjenstandsdeler. Katalog. I Foldøy, O. & Lundström, I. (red.): *Museoteket ved Arkeologisk museum i Stavanger. Rogalandsfunn fra istid til middelalder.* AmS-Småtrykk 30. Stavanger.
- Hauken, Å. D. 2005. *The Westland cauldrons in Norway.* AmS-Skrifter 19. Stavanger.
- Hedeager, L. 2003: Kognitiv topografi – ædelmetaldepoter i landskabet. I Rolfsen, P. & Stylegar, F.-A. (red.): *Snartemofunnene i nytt lys. Universitetets kulturhistoriske museer. Skrifter 2,* 147-166. Oslo.
- Helle, K. 1987. Da Rogaland var Rygjafylke. I Hovland, E. & Næss, H.E. (red.): *Fra Vistehola til Ekofisk. Rogaland gjennom tidene I,* 75-102. Universitetsforlaget, Stavanger.
- Helliesen, T. 1910: Oldtidslevninger i Stavanger Amt. Lye pgd. Jæderen. *Stavanger Museums Aarshefte 1909,* 3-33.
- Helliesen, T. 1912: Oldtidslevninger i Stavanger Amt. Lye pgd. Jæderen. *Stavanger Museums Aarshefte 1911,* 3-20.
- Helliesen, T. 1914: Oldtidslevninger i Stavanger Amt. Time sogn. Jæderen. *Stavanger Museums Aarshefte 1913,* 3-14.
- Hines, J. 1984: *The Scandinavian Character of Anglian England in the pre-Viking Period.* BAR British Series 124. Oxford.
- Hines, J. 1993a: *Clasps, Hektespenner, Agraffen. Anglo-Scandinavian Clasps of Classes A-C of the 3rd to 6th centuries A.D. Typology, Diffusion and Function.* Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.
- Hines, J. 1993b: På tvers av Nordsjøen – Britiske perspektiv på Skandinaviens senere jernalder. *Universitetets Oldsaksamlings Årbok 1991/1992,* 103-124.

- Holand, I. 2001. *SUSTAINING LIFE. Vessel import to Norway in the first millennium AD*. AmS-Skrifter 17. Arkeologisk museum i Stavanger.
- Høst, G. 1976. *Runer. Våre eldste runeinnskrifter*. Aschehoug, Oslo.
- Haavaldsen, P. 1988: Spennende funn fra Håvodl, Sæland i Time. *Fra haug ok heidni 1988/1*, 16-21.
- Haavaldsen, P. 1997: Lavteknologisk jernframstilling i Rogaland i jernalder og middelalder. I Selsing, L. (red.) 1997: Fire fragmenter fra en forhistorisk virkelighet. *AmS-Varia 31*, 69-92. Arkeologisk museum i Stavanger.
- Haavaldsen, P. & Olsen, T. 2001. *Registrering av fornminner på Vestly i Time*. AmS topografiske arkiv, Stavanger.
- Ilkjær, J. 1990: *Illerup Ådal 1. Die Lanzen und Speere*. Jysk Arkæologisk Selskab Skrifter XXV:1. Århus.
- Jakobsson, A. H. 2003: *Smältdeglars härskare och Jerusalems tillskyndare. Beretelser om vikingatid och tidlig medeltid*. Stockholm Studies in Archaeology 25. Stockholm.
- Kristoffersen, S. 2000: *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Studia Humanitatis Bergensia 13. HøyskoleForlaget, Kristiansand.
- Kristoffersen, S. 2004: Krigere. I Obrestad, T. 2004: *Den lengste historia. Rogaland 10 000 f.Kr. – 1350 e.Kr.*, 138-39. Wigestrands Forlag, Stavanger.
- Kristoffersen, S. 2007a: *Kunsthåndverk og produksjon – dyreornamentikk og spennformete leirkar*. Manuskript.
- Kristoffersen, S. 2007b: *Halvt ansikt – ett øye. Pressblikkbåndet fra Rimestad, Jæren*. Manuskript.
- Liestøl, A. 1965: Runeinnskrifta på Eikelandsspenna. *Fra haug ok heidni 1965/4*, 155-158.
- Lillehammer, A. 2000: *Fra jeger til bonde – inntil 800 e.Kr*. Aschehougs Norgeshistorie bind 1. Oslo.
- Lorange, A. 1876: *Samlingen af Norske Oldsager i Bergens Museum*. Bergens Museum.
- Lund, H. Egenæs 1940: Undersøkelse av jernalders gårdsanlegg på Fosse og Grødem i Time prestegjeld, Høg-Jæren. *Stavanger Museums Årshefte 1938-39*, 35-54.
- Lye, K. A. 1978: Skattar og avgifter. *Jærboka III. Kulturhistoria*, 256-264. Norsk Oikos A/S, Stavanger.
- Løwold, O. A. 1888: *Fra Jæderen – Gammelt og Nyt*. Stavanger Waisenhus-Bogtrykkeri.
- Magnus, B. 1975. *Krosshaugfunnet. Et forsøk på kronologisk og stilhistorisk plassering i 5. årh*. Stavanger Museums Skrifter 9. Stavanger.
- Magnus, B. (red.) 2001: *Roman Gold and the Development of the Early Germanic Kingdoms. Aspects of technological, social-political, socio-economic, artistic and intellectual development A.D. 1-550*. KVHAA Konferanser 51. Stockholm.
- Magnus, B. 2006: Vestly. *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 32*, 305-308.
- Müller-Wille, M. 1977: Der frühmittelalterliche Smied im Spiegel skandinavischer Grabfunde. *Frühmittelalterliche Studien 11*, 127-201. Münster.
- Myhre, A. 1956. *Registrering av fornminne i Nærbø*. AmS topografisk arkiv, Stavanger.
- Myhre, A. 1959. *Skisse av synlege fornminne på Lye Prestegard i Time*. AmS topografiske arkiv, Stavanger.
- Myhre, B. 1966: Et gravfunn fra Eikeland i Time. *Stavanger Museums Årbok 1965*, 59-78.

- Myhre, B. 1974: Reply to the Comments on Iron Age Farms. *Norwegian Archaeological Review* 7/1, 63-80.
- Myhre, B. 1978: Agrarian Development, Settlement History and Social Organization in Southwest Norway in the Iron Age. I Kristiansen, K. & Paludan-Müller, C. (red.): *New Directions in Scandinavian Archaeology*, 224-271. Stud. Scandinavian Prehistory and Early History. Copenhagen.
- Myhre, B. 1987: Chieftains' graves and chiefdoms' territories in South Norway in the Migration Period. *Studien zur Sachsenforschung* 6, 169-188.
- Myhre, B. 2000. Germanic kingdoms bordering on two empires. I Kramer, E., Stoumann, I. & Greg, A. (red.): *Kings of the North Sea AD 250-850*, 41-54. Fries Museum, Leeuwarden..
- Myhre, B. 2002: Landbruk, landskap og samfunn 4000 F.KR.-800 E.KR. I Myhre, B. & Øye, I.: *Norges landbrukshistorie bind 1, 4000 f.Kr.-1350 e.Kr.*, 11-213. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Møllerop, O. 1961: Foreløbig meddelelse om et smedgravfunn fra Vestly i Time. *Stavanger Museums Årbok* 1960, 5-14.
- Møllerop, O. 1966: Vestly. *Inventaria Archaeologica Norge*. Bonn.
- Næss, J.-R. 1969a: Arkeologenes feltsesong 1969 i Rogaland. *Fra haug ok heidni* 1969/4, 255-280. Stavanger.
- Næss, J.-R. 1969b: Oldsaksamlingens tilvekst 1969. *Stavanger Museums Årbok* 1969, 77-104.
- Olsen, M. 1915: *Hedenske kulturminde i norske stedsnavne*. Videnskabselskabets Skrifter II. Hist.-fil. Kl, nr. 4. Oslo.
- Olsen, M. 1926: *Ættegård og Helligdom*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie A, IX, a. Oslo.
- Olsen, M. 1940: Fosse-innskriften. *Stavanger Museums Årshefte* 1938-39, 55-61.
- Olsen, M. 2003. *Den sosio-politiske organisasjonen på Jæren i eldre jernalder. Et tolkningsforsøk med utgangspunkt i skriftlige kilder og tunanleggene*. Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi. Universitetet i Tromsø.
- Osaland, O. M. 1969: *Innberetning om utgravning av gravhaugene 6c og 6e på Lye i Time*. AmS topografisk arkiv, Stavanger.
- Petersen, J. 1919: *De norske vikingesverd*. Videnskabselskabet Skrifter II. Oslo.
- Petersen, J. 1933: *Gamle gårdsanlegg fra forhistorisk tid og middelalder*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter XXIII. Oslo.
- Petersen, J. 1936: *Gamle gårdsanlegg i Rogaland. Fortsettelse*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Serie B: Skrifter XXXI. Oslo.
- Petersen, J. 1937: *Innberetning om reise til Lye og Egeland i Time 27/8 1937*. AmS topografiske arkiv, Stavanger.
- Petersen, J. 1941: Oldsaksamlingens tilvekst 1939. *Stavanger Museums Årshefte* 1939-40, 69.
- Petersen, J. 1973: Den eldste Timebygden. I Aurenes, O. 1973: *Time gards- og ættesoge*, 23-40. Time kommune.
- Risa, L. 2004: Håelva og den administrative inndelinga. *Sjå Jæren. Årbok for Jærmuseet* 2004, 43-50.
- Rygh, O. 1915: *Norske Gaardnavne* 10. *Stavanger Amt*. Fabritius & Sønner, Kristiania.
- Rønneseth, O. 1974: "Gard" und Einfriedigung. Entwicklungsphasen der Agrarlandschaft Jærens. *Geografiska Annaler Ser. B. Special Issue* 2. Stockholm.
- Skaare, K. 1976: *Coins and Coinage in Viking-Age Norway*. Universitetsforlaget, Oslo.

- Steinnes, A. 1974. *Styrings- og rettsskipnad i Sørvest-Noreg i mellomalderen*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Straume, E. 1977: Glasgefässe mit Reparatur in Norwegischen Grabfunden der Völkerwanderungszeit. *Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 1*, 273-282. Gladenbach.
- Straume, E. 1984: *Fasettslipte glass i nordiske graver fra 4. og 5. århundre e.Kr.*. Manuskript.
- Straume, E. 1987: *Gläser mit Facettenschliff aus skandinavischen Gräbern des 4. und 5. Jahrhunderts n.Chr.* Instituttet for sammenliknende kulturforskning, Serie B:Skrifter LXXIII. Oslo.
- Taksdal, A. 1988: Oldtidslevninger på Lye. *Fra haug ok heidni 1988/2*, 41-42.
- Tysdal, O. 1984: Strandgravfelta på Jæren. *AmS-Småtrykk 14*. Stavanger.
- Wiker, G. 1999: *Gullbrakteatene – i dialog med naturkreftene. Ideologi og endring sett i lys av de skandinaviske brakteatnedleggelsene*. Upublisert hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
- Aag, F.-H. 1981: Rogalands eldste runeinnskrifter. *AmS-Småtrykk 8*. Stavanger.

Noter

Note 1. I følge Helliesen 1912:7 skal tufta ha vært torummet med en lengde på 22,5 + 31 m. Ny oppmåling tyder på at samlet lengde har vært ca 63 m.

Note 2. Flere steder på Jæren er det påvist at åkerlag i bunnen av store åkerreiner går tilbake til bronsealder og eldre jernalder, for eksempel på Line i Time (Lillehammer 2000:88)).

Note 3. De øvrige kommer fra Evebø i Gloppen (B 4590), Hogstad i Sandnes (S 1520-26), Rimestad i Hå (B 5343) og Snartemo i Hægebostad (C 26001).

Note 4. En foreløpig oversikt over funn av bronsespinnehjul: Bringsvær i Grimstad (C 7338-45 og C 7773-74), Reve i Klepp (B 4643), Austrått i Sandnes (B 481), Sørhaug i Haugesund (C 2210-12), Innboja i Ølen (B 4208) og Hauge i Sveio (B 491).

Note 5. Takk til arkivkonsulent Nina E. Ingebretsen for opplysningen om Gabriel Gustafsons kart.

Note 6. C 21836 skal ifølge Universitetets Oldsaksamlings tilvekstbeskrivelse for 1904-1915 utgjøres av tidligere innkomne, sammenblandete gravfunn fra eldre jernalder fra Oma i Time og Bore i Klepp. Selv om det er svært usikkert, kan det tenkes at enkelte av disse gjenstandene kan være fra Gustafsons utgravning i hustufta.

Note 7. Funnet fra Rimestad i Hå har kom inn til Bergen Museum i flere omganger. I 1868 innkom glassbegeret B 2132, leirkarene B 2133, 2135-37, sverd, spydspiss og skjoldbule (B 2138-39, 2143), samt en mosaikkperle og fragmenter av bronse og oksehorn (B 2141-42, 2144). Anders Lorange skriver i katalogen at funnene ”..kan antages at tilhøre et samlet Gravfund fra et af Jæderens ”store Gravkammere”. De ere skjænkede til Museet af Kunstmaler Karl Hansen i Stavanger” (Lorange 1876:68, Ab. 1868:88-90). I AmS funnkartotek er det tilføyd ”Dessuten: en kobberkjel, hornskje og gaffel, fingerring av gull, rødt hår, et halvtønnestort lerkar m.ubr. ben, våpen og

stykker av klede. I haugens sydkant stod en bautasten.”. Gullfingerringen B 4696 innkom i 1890, kun med opplysningen om at den er funnet på Rimestad (Ab. 1890:120). I AmS funnkartotek er det imidlertid tilføyd at ringen tilhører det ovenfor nevnte funn. Det er ingen opplysninger om hvor funnkartotekets tekst er hentet fra.

Illustrasjonstekster

Fig. 1. Skisse av fornminnefeltet fnr. 6a-g på Lye i Time. Den østre langhaugen 6c og området omkring de små runde og firsidige gravmarkeringene vest for langhaugen (6d1-6d4, og 6e-g) ble undersøkt (Etter Næss 1969a:262).

Fig. 1. The excavated cemetery (no. 6a-g) at Lye in Time (After Næss 1969a:262)

Fig. 2. Hektespenner, likearmete spenner, relieffspenne og andre spenner fra langhaugen 6c på Lye i Time (S 9510). Hektespennene er unike og er av John Hines klassifisert som type B6 (Etter Hines 1993a: fig.78).

Fig. 2. The unique clasps of type B6 and different types of brooches found in long barrow 6c at Lye in Time (After Hines 1993a:fig. 78).

Fig. 3. Spinnehjulet av bronse med rest av tenen stående i hullet (S 9510). Fra langhaug 6c på Lye i Time (Foto AmS).

Fig. 3. Spinning wheel of bronze from long barrow 6c (Photo AmS).

Fig. 4. Gravmarkeringene 6d1 og 6e på Lye i Time, hvorfra funnene S 9509 og 9511 kommer. Merk nedgravningen i sentrum av den nærmestliggende grava 6d1 (Foto AmS).

Fig. 4. The graves 6d1 and 6e at Lye in Time from where the finds S 9509 and 9511 were found (Photo AmS).

Fig. 5. Helliesens registreringskart over nummererte fornminner på Lye og Vestly i Time (Etter Helliesen 1912).

Fig. 5. Helliesen's map over prehistoric monuments at the farms Lye and Vestly (After Helliesen 1912).

Fig. 6. Skisse av synlige fornminner på Lye prestegård i Time med fnr. 15-22 i tillegg til Helliesens nummerering (A. Myhre 1959).

Fig. 6. Map over prehistoric monuments at Lye in Time made by A. Myhre 1959.

Fig. 7. S sammensatt kart over nummererte fornminner for hver gård i deler av Time kommune (Etter Helliesen 1910, 1912 og 1914).

Fig. 7. Map over prehistoric monuments in the central part of Time parish (After Helliesen 1910, 1912 and 1914).

Fig. 8. Kart over skipreidene i Jærbygdene med grenser slik de var på 1600-tallet. Merk at skille mellom fjerdingene Dalane og Jæren fulgte grensa mellom Haug og Haugland skipreider, slik at Lye/Vestly hørte til Jæren fjerding mens gårdene ved munningen av Hå-elva hørte til Dalane (Etter Lye 1978:257).

Fig. 8. The medieval "skipreider" at Jæren with their borders from the 17th century (After Lye 1978:257).

Fig. 9. Kart over Haug og Haugland skipreider med tilhørende gårder i nummerert orden. Landskyld i pund i 1668 er føyd til for hver gård, bortsett fra Lye som var prestegård. Vi ser at bare Njærheim og Øvre Haugland hadde så høy landskyld som 6 pund (Etter Lye 1978:259 og 260).

Fig. 9. Maps of Haug and Haugland "skipreider" with the farms included (After Lye 1978:259-260).

Fig. 10. Den store flate haugen på Lye i Time som kalles Tinghaugen eller Tingvollen. Den er 25 m i tverrmål og $\frac{3}{4}$ m høy og er omgitt av en ring av store steiner (Foto AmS).

Fig. 10. The monument called Tinghaug or Tingvoll at Lye in Time (Photo AmS).

Fig. 11. Smedgravfunnet fra Vestly i Time (S 8635) (Etter Müller-Wille 1977:Abb. 21).

Fig. 11. The grave find from Vestly in Time with tools of a goldsmith (After Müller-Wille 1977:Abb. 21).

Fig. 12. Deler av to hektespenner av type B7 fra Skandinavia. Som de engelske spennene av denne typen har de vært sydd fast til tøyet. Fra Øvre Haugland i Time (a) og Dalshøj, Ibsker, Bornholm (b) (Etter Hines 1993a:fig. 82).

Fig. 12. Parts of clasps of type B7 from Scandinavia (Øvre Haugland in Time and Dalshøj, Bornholm) (After Hines 1993a:fig. 82).

Fig. 13. Det store gulldepotet fra Store Oma i Time fra 4. årh. e.Kr. (C 18265-70). (Foto AmS).

Fig. 13. The gold hoard from Store Oma in Time (C 18265-70) (Photo AmS).

Fig. 14. Skisse av gårdsanlegget fnr. 8 på Store Oma i Time med funnstedet for gulldepotet markert med A, B, C. Laget av Gabriel Gustafson i 1897. AmS topografiske arkiv.

Fig. 14. A drawing of the farm site at Store Oma in Time where the gold hoard was found (AmS Archive).

Fig. 15. Uttegnet dekor på sølvblikkbeslaget fra Rimestad i Hå (S 4269) (1), beltebeslag fra Fosse i Time (S 6697) (2 og 3), relieffspenne fra Garpestad i Time (B 1781-82) (4 og 5) (Etter Kristoffersen 2000:Pl. 17).

Fig. 15. The gilt silver strip decorated in Style I from Rimestad in Hå, the silver belt attachment from Fosse and the brooch from Garpestad in Time (After Kristoffersen 2000:Pl. 17).

Fig. 16. Glassbegeret fra Rimestad i Hå som har hatt påsatt sølvblikkbeslaget som er gjengitt på fig. 15 (S 4269) (Etter Straume 1987:Taf. 58).

Fig. 16. The glass beaker from Rimestad in Hå (S 4269) (After Straume 1987:Taf. 58).

Fig. 17. Kretstunanlegget på Håvodl på Sæland i Time (Etter Petersen 1936:Pl. XXIII, Foto AmS).

Fig. 17. The ring-formed house site Håvodl at Sæland in Time (After Petersen 1936:Pl XXIII).

Fig. 18. Uttegnet dekor på gullblikkbeslaget fra glassbegeret fra Vestly i Time (S 8635) (Etter Kristoffersen 2000:Pl. 18).

Fig. 18. The ornaments on the gold strip from the glass beaker from Vestly in Time (After Kristoffersen 2000: Pl. 18)

Fig. 19. For- og bakside av medaljongetterlikningen fra Mauland i Time (S 2245) (Foto AmS).

Fig. 19. The gold medallion from Mauland in Time (Photo AmS).

Fig. 20. Kart over sentrale steder på midtre del av Jæren (Etter Myhre 1978:fig. 19).

Fig. 20. Central places in the middle part of Jæren (After Myhre 1978:fig. 19).